

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

סנהדרין דף יט

תוקפו של יוסף

"אמר רבי יוחנן תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז". פירש רש"י, דבר גדול של יוסף הוא דבר קל וקטן של בועז. "תוקפו של בועז, ענותנותו של פלטי בן ליש".

המפרשים מעירים (עי' בן יהודע) כיצד ניתן לומר שפלטי בן ליש גדול מיוסף הצדיק שהוא הסמל והדוגמה לכבישת היצר.

בשיחות הר"ן (לרבי נחמן מברסלב. אות קיד) כתב בזה, דהראשונים שעמדו בנסיון שברו קליפת תאוה זו, עד שעכשיו בקל יכולים לעמוד בנסיון. ועל כן כל מי שהיה אחרון יותר, הנסיון קל אצלו יותר. יוסף גרם לבועז ואחריו לפלטי לעמוד בנסיון ביתר קלות.

וברוח חיים (אבות פ"ה מ"ג) מבאר כיסוד זה ע"פ הפסוק (משלי כ) "מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו" - "כי כמה מידות שהצדיק טרח ויגע להשיגם, לבניו אחריו המה כטבע מוטבע, ובקצת יגיעה יגיעו לזה. כמו שנראה בחוש שרבים מעמי הארץ מהיהודים מוסרים את עצמם על קידוש השם, והוא מוטבע בנו מאבינו אברהם שמסר נפשו לאור כשדים על אמונתו. וכן כל העשרה נסיונות היו להישיר הדרך לפנינו, וכן ההתעוררות לאדם פתאום לילך לאה"ק הוא מנסיון לך לך, וקבלת כל דעבדין משמיא לטב, מנסיון הרעב שלא הרהר אחר מדות השי"ת".

ומיישב בזה מדוע המשנה אומרת "עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו", ולעיל אמרו "מנח ועד אברהם", ולא אמרו אבינו, אלא שהעמידה בנסיונות השפיעה על בניו של אברהם אבינו עד סוף הדורות.

ונצרף את הדברים למה ששאל החפץ חיים הכיצד אנו מצפים שיבוא משיח צדקנו לדורנו, ומדוע יבוא אלינו הקטנים, אם לא הגיע בדורות הקודמים של גדולי עולם. אלא שכל דור מוריש את הכוחות שלו לדורות הבאים. הדור המאוחר עומד על כתפי הדורות הקודמים. על כן מה שכל הדורות שלפנינו עמדו בנסיונות ופעלו ועשו, כל זה נמצא בתוכנו. עם ישראל הוא יחידה אחת של כל הדורות. ואם דור מוקדם הגיע "כמעט עד למשיח", הדור שאחרי כן ממשיך מאותו מקום שפסקו.

וזה חיזוק גדול לאדם, שלפעמים אדם לא מצליח שעבודתו והצלחתו יהיו בר קיימא, אך באמת תמיד יש רושם וכוחות שעוברים לדור הבא. והם יכולים להצליח להוציא לפועל הכוחות הפנימיים שהטמינו הדורות שלפניהם.

דף כ

ג' מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ

שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, לבנות בית הבחירה, להעמיד להם מלך ולמחות זרעו של עמלק. וצ"ב מה ענין ג' מצוות אלו, ומדוע תלויים בכניסה לא"י.

ומו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל היה מבאר בזה, שמצוות אלה תלויות בבחירה:

מלך תלוי בבחירת העם וכפירוש הגר"א דמלך הוא ברצון (ומושל הוא בכפייה).

בהמ"ק תליא בבחירה, שעם ישראל יבקשו ויבחרו אותו. והביא מה שרבי אייזיק שר זצ"ל העיר שלגבי מעמד הברכות והקללות התורה מפרטת היטב את המקום (בפרשת ראה): "הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש וגו'", ואילו את מקום המקדש לא ציינה התורה, וכמה עמל דוד למצוא את המקום, והביאור בזה הוא שאת המקדש צריך לבקש ולחפש. לבחור במקדש.

עמלק מייצג את הבחירה ברע, שכולו רע, ששאר האומות ערבוב טוב ורע והוא בחר ברע.

והסיבה שהדבר תלוי בכניסה לארץ, נראה כוונתו, שבדור המדבר היתה הנהגת ניסים גלויים ועין בעין יראו, ובמצב כזה אין כ"כ מקום לבחירה, וכשנכנסו לא"י ופסקה הנהגת דור המדבר, אז החלה תקופת הבחירה. על כן בכניסה לא"י החלו לנהוג מצוות הבחירה.

עוד נראה לבאר, וזכיתי לומר ביאור זה לפני מו"ר זצ"ל, שג' מצוות אלה תלויות בעם ישראל כ"עם":

מלך תליא בשם עם, דאין מלך בלא עם.

בהמ"ק הוא דבר ששייך לכלל, לעם, שהרי זהו לאפוקי במה של כל יחיד ויחיד.

מחיית עמלק היא מצוה המוטלת על כלל ישראל כעם, כמבואר במנחת חינוך.

והנה, הגמ' לקמן אומרת שעם ישראל לא נצטוו בערבות עד לכניסתם לא"י, ודבר זה נלמד מהפסוק: והנגלות לנו ולבנינו". וביאר בזה המהר"ל דחלות שם ציבור תליא בכניסתם לארץ, שעד אז אינם לגמרי שם "עם".

על כן מתבאר נפלא שדוקא בכניסתן לארץ, כשנהיו לעם, זהו הזמן לחיוב אותן ג' מצוות שהם מצוות השייכות לשם עם.

עוד אמרתי לפניו הערה שנוגעת למקום בתורה שבו כתובות מצוות אלה. מצוות בנין בהמ"ק כתובה בפרשת ראה, מינוי מלך כתובה בפרשת שופטים, מצוות מחיית עמלק נאמרה בפרשת כי תצא. והדברים רמוזים בשם הפרשה. ראה - בהמ"ק הוא אורו של עולם. שופטים - מינוי מלך ששופט את העם. כי תצא למלחמה - מלחמת עמלק. והדברים מדוקדקים היטב, דספר דברים הוא ההכנה לכניסה לא"י, ופרשת עקב בה כתוב שבח הארץ (הגשמי והרוחני, כמו שכתוב ברבינו בחי' על הפסוקים ארץ חטיה ושעורה וכו', ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה), ומיד אח"כ בכל פרשה מובאת אחת מג' מצוות שתלויות בכניסת כלל ישראל לא"י.

דף כא

מהות הפילגש

החילוק בין אשה לפילגש - אשה יש לה קידושין וכתובה, ופילגש אין לה כתובה (ונחלקו הראשונים הם יש לה קידושין).

(ב). הרי שאף בסעודת מצוה יש הקפדה זו.

עוד כתב הבה"ל שאפילו לדברי אותם אחרונים, אם יכולה להיות תועלת ממה שהת"ח מיסב שם, כגון מה שנוהגין בזמננו חבורה של מכניסי אורחים או של גמילות חסדים וכדו', שעושים סעודה בזמן המיוחד להם, וממה שהת"ח יהיה אז ביניהם יתחזק עיי"ז הדבר יותר ויותר, אין שום חשש בדבר, ואדרבה כבוד התורה הוא כשמצוותיה מתחזקין.

דף כד

במחשכים הושיבני

דף זה נלמד בעשרה בטבת, יום היא"צ של מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל, ויהיו הדברים לעילוי נשמתו.

הגמ' מחלקת בין הת"ח שבארץ ישראל נקראים נועם, שמנעימים זה לזה בהלכה, והת"ח שבבבל נקראים חובלים, שמחבלים זה לזה בהלכה. ודרשינן "במחשכים הושיבני כמתי עולם", זה תלמודה של בבל שנקרא חושך.

מבאר המהר"ל בחי' אגדות שבבבל יש הרבה פלפול, וככל שיש יותר פלפול, פוחתת ההלכה הברורה.

השל"ה (תולדות אדם בית חכמה יז) מבאר שבארץ ישראל שהתורה נמצאת בנועם ובשמחה, אפשר בקלות להגיע לסודות התורה ומעשה מרכבה. אך ת"ח שבבבל מפני שעסוקים בפלפול שנקרא 'דבר קטן', כמעט אין עוסקין במעשה מרכבה שהוא 'דבר גדול'. ומבאר לפי"ז שזהו רמז "שנים מקרא ואחד תרגום": מקרא ראשון הוא התורה שבכתב עצמה שמגיעים מלמעלה. המקרא השני הוא ההבנה של הדברי תורה, בשרשה. זו התורה שבע"פ התופסת את התושב"כ באופן המתאים והגבוה ביותר. וזו תלמודה של א"י. כשלומדים תושב"ע בא"י, זה הכי קרוב לתושב"כ וזהו שנים מקרא המקבילים זה לזה. אך בבבל שעסוקים ב'דבר קטן', התורה שלהם רחוקה יותר מהתושב"כ, והיא כנגד התרגום שדרכו שונה מדרך התורה.

ובמרגליות הים ציין לזוהר חדש (צג, א) "והאור זה התלמוד ירושלמי... במחשכים הושיבני זה תלמוד בבלי דאזלין ביה בני עלמא במחשכים", והיינו שתלמוד ירושלמי הוא תורתה של א"י.

ובליקוטי מאמרים לר"צ הכהן מבאר שמטרת תלמוד התורה להכיר את מי שאמר והיה העולם, וכשלומדים בא"י מגיעים ישירות להכרת השי"ת. אך בבבל עסוקים כ"כ בפלפול התורה, וע"י הטירדא בפלפול של הלבושין דאורייתא יוכל ח"ו לשכוח מה' יתברך. אבל באמת ידוע על פסוק תורת ה' תמימה, פירוש שלימה, שבפועל לא יגיע לשכחת ה' ע"י התורה, אלא רק אם ישקע בעניני העולם הזה.

מבאר עוד השל"ה את הגמ' בכתובות (עה, א) דאחד מא"י שקול כשניים מבבל. אך כשתלמיד עולה מבבל לא"י הוא שקול כשניים מתלמידי א"י. ומבאר השל"ה, שבאמת גם בעניני נסתר פנימיים יש פלפול, ובני א"י עוסקים בהם בלא פלפול. בני בבל עוסקים בפלפול אך רק בחלקים הנגלים. כשתלמיד מבבל עולה לא"י, הוא מיישם את שיטת הלימוד של בבל, בתורת הפנימיות.

ונראה שעיקר החידוש של מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל שהביא לעולם, הוא

הפלפול והעיון בנסתרות. לקחת דברים נשגבים ולהפוך בהם ולהעמיק במהותם, כפי שלומדים בנגלות.

ונסיים שדף זה נלמד בעשרה בטבת, והוא נקרא זמן של חושך. וכאן מדברים על החושך שיש בבבל, אך כפי שאמרו חז"ל שדרך החשיכה מגיעים לאור הגדול, וכך גם נזכה שדרך החושך של עשרה בטבת שהוא התחלת הגלות, דרך זה נגיע לאור גדול בב"א.

דף כה

חזרה גמורה בתשובה

אותם שנפסלו לעדות, כדי שיוכשרו, צריכים לעשות חזרה גמורה. והיינו להמנע גם מדברים מותרים. כגון המשחק בקוביא צריך להמנע גם ממשחק בחינם, המלווה בריבית צריך להמנע גם מהלוואה בריבית לגוי. מבאר היד רמה שהעושה תשובה צריך לקדש עצמו במותר לו, ולעשות הרחקה יתירה, שלא יבוא עוד לידי קלקול.

ודומים הדברים לרמב"ם (פ"ה מהל' דעות ה"ב) בענין תיקון המידות, שהאופן לתקן ולרפאות מידה רע, "מי שהוא בעל חימה אומרים לו להנהיג עצמו שאם הוכה וקולל לא ירגיש כלל, ויילך בדרך זו זמן מרובה עד שיהא עוקר החימה מלבו... ויחזור לדרך האמצעית שהיא דרך הטובה, וכשיחזור לדרך האמצעית יילך בה כל ימיו... ועל קו זה יעשה בשאר כל הדעות, אם היה רחוק לקצה האחד ירחיק עצמו לקצה השני, וינהוג בו זמן רב עד שיחזור בו לדרך הטובה והיא מידה בינונית שבכל דעה ודעה".

בספר עבודת המלך מציין שמקור הרמב"ם הוא מהגמ' דילן.

ויש הערה גדולה על מה שאמרו כאן שלא ילווה אפילו לגוי. דהנה שיטת הרמב"ם (פ"ה ממלוה ולוה ה"א) "ומצות עשה להשיך לגוי שנא' לנכרי תשיך, מפי השמועה למדו שזו מצות עשה וזהו דין תורה", והקשה הלח"מ שם א"כ איך אמרו חכמים בסוגייתנו לבטל מצוה דאורייתא. ובתחילה תירץ דהכוונה יותר מכדי חייו. ועוד תירץ דכיון שהוא מורגל בעבירה דריבית אתי למיסרך.

בצדקת הצדיק (אות רנה) מאריך בענין זה, שבדבר שאדם צריך תיקון, עליו להתנהג בהיפך, אפילו בדבר שאצל אחרים הוא מצוה, ומביא את הגמ' כאן.

ומזכיר עוד שתי דוגמאות, א' כשחטאו ישראל בעגל, היה זה מפני שרצו מנהיג. וכשחזר משה נטה את אהלו מחוץ למחנה, שהיו צריכים לתקן את התשוקה למנהיג בכל מחיר.

ב' מרדכי הציל את אחשוורוש בכך שגילה לו את מזימת בגתן ותרש. וקשה שהרי היה עדיף שאחשוורוש ימות וכך תוכל אסתר לצאת מתחת ידיו, והרי זו מצוה. אלא שהחסרון אצל הפרסים היה צרות עין, והדבר הזה השפיע על כלל ישראל, ומזה נולדו חטאיהם. כדי לתקן זאת היה צריך לצאת מכלל צר עין. מעתה אם יעלים מרדכי עינו מההתנשקות באחשוורוש, יהיה נכלל בזה גם קצת צרות עין שלא רוצה שאחשוורוש יהיה נשוי לאסתר, ועל כן נשתדל בהצלתו להראות שאין לו צרות עין בו, ובזכות זה הגיעה הגאולה.